

Johan Rohde: Torvet i Sorø en vinterdag. - Tilbører Kunstmuseet i Sorø.

Torvet i Sorø

Et stykke dokumentation om Johan Rohdes maleri
på Sorø Museum.

Af H. P. Rohde.

I 1945 modtog Kunstmuseet i Sorø som gave fra en af skolens gamle elever, der ønskede at forblive anonym, et maleri af Johan Rohde forestillende torvet i Sorø en vinterdag. Billedet, der er signeret, men ikke dateret, er malet midt i halvfemserne i forrige århundrede. Hvornår det første

H. P. Rohde

gang udstillede, kan vanskeligt siges med sikkerhed, idet der eksisterer en variant med omtrent samme motiv, hvorefter nærmere nedenfor. Men fra 1915 af kan billedet følges i forskellige udstillingskataloger. I oktober 1915 var det udstillet i Aarhus Kunstforening, november samme år i Aalborg Kunstforening, og i september 1917 var det udstillet på en større udstilling, Johan Rohde afholdt af sine arbejder i Stockholm. Siden blev det solgt og tilhører i en række år privatlivet, men i slutningen af tyverne dukker det op igen. På forsiden af sit julenummer i 1928 bringer "Tidens Kvinder" en gengivelse i farver af midterpartiet med Frederik VII og den gamle diligence. Samme år har Soraner-Bladet i sit julenummer (December 1928, side 95) en gengivelse i sort og hvidt af hele billedet, oven i købet ledsaget af en poetisk tekst, et digt på ni vers af Aage Lind. Den stille snevejrstemning i den gamle provinsby har grebet digteren, der bl. a. skriver:

*Den agende Post til sin Endestation
møjsommeligt hen imod Søgade gynger,
mens „Grundlovens Giver“ i egen Person
staar ude i Sneen og varsko'r for Dynger.*

— — —
*Og nu er det Skumring, — og hver med sit Sind
gaar Mennesker ind under Mørket, der daler,
nu bydes kun den over Dørtærskelen ind,
hvis Fodtrin man kender som kære Signaler.*

Man spørger, hvad grunden vel kunne være til denne pludselige interesse for det gamle Sorø-billede, der giver sig udslag i samtidig gengivelse flere steder, og finder svaret i et

Torvet i Sorø

brev af 16.11.1928 fra Soraner-Bladets daværende redaktør, H. G. Olrik, til Johan Rohde. H. G. Olrik skriver: „Disse Linier fremkommer for at spørge, om De venligst vilde give Tilladelse til, at vi til Brug for Soraner-Bladet lod tage et Fotografi af det Maleri af Sorø Torv ved Vintertid, som for Tiden er udstillet hos Withs Eftf. i Vimmelskaftet, og som vilde egne sig saa fortrinligt til vort Julenummer . . .“

Billedet var altså igen kommet på markedet og har formodentlig været at se i vinduet Vimmelskaftet 34, stuen, hvor kunsthandler Aug. Withs Efterfølger havde sin forretning.

Svarbrevet fra Johan Rohde har desværre ikke kunnet findes.

Tilladelsen blev naturligvis givet, men den 28. november samme år skriver H. G. Olrik igen, denne gang for at få nærmere besked om billedets tilblivelsestid, — malerens gengivelse af motivet rejser nemlig visse lokalhistoriske problemer: „Hr. Kunstmaler Johan Rohde, Idet jeg udtaler min bedste Tak for Deres Brev af 17. ds. og den venlige Tilladelse til at lade Sorø-Billedet reproducere, tillader jeg mig vedlagt at sende et Fotografi af Maleriet; af det Nr. af Bladet, hvori det gengives, skal ogsaa et Eksp. følge. Da Billedet jo foruden sin Skønhed og den særlige Stemning det fremkalder, især hos os Sorø-Drenge fra gamle Dage, har en ikke ringe topografisk Værdi, fordi baade Frederik VII er flyttet, Posten forsvundet, „Domus Scaveniana“ (bag Postvognen) restaureret og de lave Bygninger bag Posten tildels forandrede, vilde det være af Betydning for mig som soransk Historiker at faa nærmere fastslaaet, *hvornaar* Billedet er malet. Er det Dem derfor muligt at tidsfæste det, og er det ikke for megen Ulejlighed at gøre Dem, vilde jeg unægtelig være meget taknemmelig for lidt Oplysning herom. Jeg synes, det maa være

H. P. Rohde

fra *min* Tid — 1888-95 — men Postvognen synes jeg nu maa tilhøre en ældre Tid; dog tror jeg at erindre, at der gik en Diligence mellem Sorø og Næstved endnu i min Tid, hvorimod jeg afgjort tror at kunne huske, at Huset længst til venstre allerede i min Tid havde 2 Etager.”

Brevene fra Johan Rohde har desværre ikke kunnet findes, men svaret på det sidste brev fremgår af en notits i Sorøer-Bladet i det samme nummer, hvor billedet er gengivet. Det siges her, at det er malet omkring midten af 90'erne, og der bringes følgende citat: „Det var en herlig hvid Vinter, jeg boede en Tid i Sorø, i et lille Hotel paa Torvet, og fra et Vindue i Gjæstestuen ligeoverfor Frederik VII's Statue malte jeg Billedet, der gengiver Torvet nøjagtigt som det da var.”

Hvem har nu ret — H. G. Olrik eller Johan Rohde? Diligencen er formodentlig korrekt og set sådan af Rohde, men huset længst til venstre? Her tyder de historiske fakta, såvidt de har kunnet oplyses, absolut på, at maleriet er unøjagtigt. Det er så meget sandsynligere, som Johan Rohde hverken i sine landskaber eller bybilleder plejede at føle sig bundet af det konkrete. Den kunstneriske helhed var ham det afgørende, og hvis et hus el. lign. var ham i vejen, betænkte han sig ikke på at flytte det eller forandre det.

På torvet længst til venstre, hvor man ser det yderste af et lille enetages hus med en dør og et vindue, må i midten af halvfemserne den toetages røde bygning, som nu står, allerede for længe siden være bygget. Dette hus (matr. nr. 42), der også kaldes „Farvergården“, findes nemlig på billeder sammen med det gamle rådhus, der brændte i 1879. Og før „Farvergården“ blev bygget, lå der på dens grund et stykke have.

Men dette er jo, trods alt, kun en detalje, som maleren let

Torvet i Sorø

Johan Rohde: Torvet i Sorø en vinterdag. Signeret: Johan Rohde 1898. Udstillet på Den frie Udstilling 1913. - Tilhører godsejer Flemming Juncker, Overgaard.

kan have glemt over tredive år efter. Ellers stemmer de øvrige lokaliteters udseende og anbringelse med den historiske dokumentation.

Den lave gule længe til venstre eksisterer uforandret den dag i dag og hører til Akademiet. Den statelige, toetages bygning bag statuen er „Regensen“, tidligere bolig for studerende ved Akademiet, som stadig ejer den. Den lejes ud til privat beboelse. Huset på den anden side af Søgade er stiftelsen „Domus Scaveniana“, som det så ud med sin lyserøde kalkning, før det blev restaureret. Det følgende røde

hus i en etage og med bred kvist står endnu, men meget forandret, efter at det i 1908 blev et højt, toetages hus. I det store hus yderst til højre boede i halvfemserne distriktslæge Rudolph Schønning — det er ham, Aage Lind sigter til, når han om Frederik VII's statue siger: „Distriktslægen — saa han — blev hentet i Nat.“

Den gamle vandpost i forgrunden til venstre forsvandt først omkring 1913. Samtidig fik Evens' bronzerede zinkstatue af Frederik VII sin nuværende plads omtrent midt på torvet. Maleriet viser, hvor smukt den før stod på sin beskedne sokkel med det enkle gitter om.

Så meget om det topografiske.

At Johan Rohde i 1928 huskede rigtigt med hensyn både til vintervejr og tidspunkt for billedets tilblivelse, kan morsomt nok dokumenteres med hans egne optegnelser.

I begyndelsen af 1895 gjorde han et forsøg med at føre dagbog, og det første notat er dateret — Sorø, den 24. februar 1895: „Fik i Dag paa en Spadseretour den Tanke, som jeg har faaet hundrede Gange tidligere uden at have haft Energi til at realisere den, at føre en Dagbog; ikke for at bringe til Efterverdenens Kundskab Meddelelser om mig selv og mine Meninger, dem den sikkert ingen Brug faar for, men for at bevare for Forglemmelse en og anden Udtalelse af en og anden af de Mennesker, jeg omgaaes. — Det var vist Karl Madsen, der engang sagde, at af saadanne Udtalelser bestod den bedste Kunsthistorie — den, der ikke (er) bleven skreven.“

Kun efter en snes sider blev dagbogsskriveriet opgivet, men man finder under den 3. marts en optegnelse, der vedrører Sorø-billedet: „Har siddet snart i 14 Dage og kludret med Torvet. Malt Hjulspor i Sneen, tabte Hestepærer og hele

Torvet i Sorø

Illusionskunstens Apparat. Skidt er det, og skidt bliver det. Sne er det s'gu ikke, ikke engang Mel eller hvidt Sukker; det er og bliver Lefrancs Zinkhvidt til 1 Kr. Tuben. — Rejser hjem imorgen efter at have taget den sidste Billard med Tolderen.“

Optegnelsen er karakteristisk for Johan Rohdes strenge selvkritik. Men specielt er det betegnende, at han taler så nedsættende om illusionskunsten. Hovedsagen i dette Sorø-billede har øjensynligt været arbejdet med det rent koloristiske. Rohdes kunstneriske søgen i disse år gjaldt ganske særligt den enkle billedopbygning og den tilsvarende enkle, rolige farveholdning med få hovedfarver, der gradvis aftonedes og bevidst sammenstemtes. De mere banale farvemodsætninger i den danske natur — som den blå himmel og den grønne skov — blev undgået til fordel for efterårs- eller vinterbilleder eller gråvejrs-sommerbilleder med de rigere muligheder for aftoning af farverne.

Sorø-billedet er ganske typisk for disse bestræbelser. Det er en symfoni i gråt og hvidt med husrækken som den, meget beherskede, accentuering af billedets farveindhold. De afgørende „spring“, der trods alt føles som overraskelser og giver billedet en egen stille spænding, er på den ene side kontrasten mellem den irrede statue og det gule hus, på den anden side mellem glimtet af den røde postkusk og de dæmpet røde huse. I sit koloristiske mådehold er billedet som en illustration til Carl Niensens ord om „at et melodisk Terz-spring bør betragtes som en Guds Gave, en Kvart som en Oplevelse og en Kvint som den højeste Lykke.“

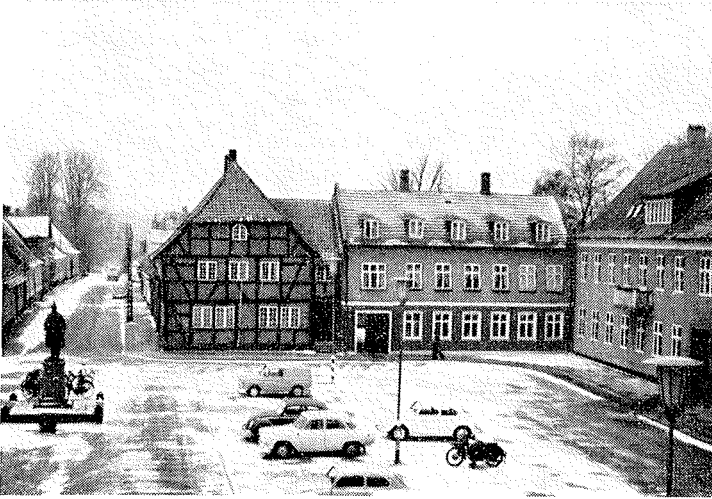
Der er måske dem, der vil mene, at man gør sig skyldig i en „antedatering“ ved så stærkt at betone de abstrakte tendenser i dette gamle billede fra midt i halvfemserne i forrige

H. P. Rohde

Torvet i Sorø 1965. Søndre side. - Foto: Svend Erik Worm.

århundrede. Men det er nu ikke desmindre fuldt forsvarligt. Hvor overbevist „abstrakt“ Johan Rohde allerede dengang var, kan dokumenteres af et brev, han skrev til sin ven Emil Hannover fra en anden stille og afsides dansk provinsby, nemlig Ribe. I dette brev — der er dateret den 15. juli 1890 — skriver han bl. a.: „Iøvrigt er jeg rejst herover for at finde nogle flade Landskaber med høj Luft over — Marskenge f. Ex., ikke giftig grønne med en kjedsommelig blaa Himmel (intet virker saa frastødende paa mine Øjne — i det mindste for Øjeblikket — som blaat og grønt), men douce taaget-violet-graalig-gulligt Engdrag med en fugtig, fed Graa-vejrhimmel eller ubestemmelig Varmedis. Jeg valgte Ribe, skjønt det har sine store Skyggesider at være „Landskabsmaler“ i en Kjøbstad, man har ikke sine Apparater saaledes

Torvet i Sorø

Torvet i Sorø 1965. Nordre side. - Foto: Svend Erik Worm.

ved Haanden ved hver flygtig Stemning, som naar man boer midt ude paa Marken, — men jeg valgte Byen for dens Teglbygningers Skyld, da jeg gjerne vilde have lidt rødt ind i mine Landskaber. — En diskret Teglstensfarve — med lidt Sort og Okker i for at det ikke skal blive altfor dominerende kan staa saa vidunderlig til grønt, der ogsaa er bleven noget afstumpet. Jeg har i længere Tid i Naturen søgt denne Farveharmonii.

Desværre har det sine Ulæmper saaledes at drage ud i Verden med et Program, men jeg kan nu engang ikke andet; og jeg maa da vandre rundt, til jeg finder noget, der nærmer sig mine Ideer og saa lappe paa dette „noget“ efter bedste Evne. Det er vistnok meget tvivlsomt, om det er den rette Vej til de vises Sten, og mange, for hvis Mening og Kunst

jeg ellers har Respekt, har raadet mig fra denne Vej, men det gaar mig som Jeppe, naar han nærmede sig Jakob Skomager; hos ham var det nu Ryggen og Maven, der stredes; hvad De vil kalde mine stridende Magter ved jeg ikke, kun er den ene — den „onde“ i saa afgjort Overvægt, at den anden næppe nogensinde faar Bugt med den.“

Men selvom det er berettiget at betone de rent abstrakte elementer i dette Sorø-billede, må man naturligvis ikke glemme den sympati, det røber for den stille, gamle, danske provinsby. Johan Rohde, der var født 1856 i Randers, havde tidligt fået øjnene op for de æstetiske og historiske værdier i den fra fædrene overleverede bygningskunst. Han var blandt de første herhjemme, der kæmpede for gamle bygningers bevaring — og vel at mærke de almindelige borgerlige bygningers, som man ellers ikke plejede at vise større interesse. I 1880, da han endnu var medicinsk student, offentliggjorde han i „Samlinger til jydsk Historie og Topografi“ en afhandling „Gamle Gaarde i Randers“, hvor han i indledningen skriver: „Selvfølgelig ere enkelte af disse vore ældre Bygninger nævnede paa forskellige Steder og ganske enkelte endog aftegnede, men Interessen for vor gamle borgerlige Bygningskunst er dog ikke trængt mere igjennem, end at hvert Aar den ene gamle Bygning falder for Øxen efter den anden, uden at man tænker paa at skaane den, ja, uden at den overvejende Majoritet endog blot vil indrømme, at der kan være det mindste smukt i saadan et gammelt Bindingsværks-Hus.“ — Noget andet er, at Rohde ikke var tilhænger af den hårdhændede form for restaurering, som man netop har et eksempel på i et af husene her paa billedet, det bag diligencen, Scavenius' stiftelse, der i 1910 fik genopfrisket sit bindingsværksudsende. I sine barndomserindringer fra

Torvet i Sorø

Randers — skrevet omkring 1930, udgivet 1956 af Foreningen Fremtiden — siger han: „Brogede var Husene imidlertid ikke, idet Husejerne havde faaet for Skik hvert andet, tredje Aar at overmale Façaderne med graa og lysebrune Oliefarver, formodentlig for bedre at kunne konservere deres Ejendomme. Skønsomt imod de ofte sirlige og smukke, gamle Bygninger var det jo ikke, men disse enstonige Farver paa alle Husene gav alligevel Gaderne et ganske harmonisk og forment Præg.“ — Som man ser: når det gjaldt *motivet*, sejrede maleren i ham over historikeren.

Der er imidlertid den særlige grund til at fremhæve den historiske stemning i dette billede, at Johan Rohde i de selv samme dage, hvor han sad og „kludrede“ med Torvet i Sorø, offentliggjorde en artikel i „Berlingske Tidende“ til forsvar for Dronningens Mølle og den sidste rest af Københavns gamle volde. Artiklen stod på bladets forside den 23. februar 1895 og begyndte som følger: „For et Par Uger siden indeholdt „Illustr. Tid.“ en Slags Nekrolog over den sidste af den gamle Byes Møller, Dronningens Mølle ved Østerbro, og det gik vistnok da først rigtig op for en betydelig Deel af Kjøbenhavns Indvaanere, hvilken Vandalisme man stod i Begreb med at begaae. Den sidste lille Stump Vold med den tilhørende Bastion, hvorpaa Dronningens Mølle er beliggende, danner jo en saa naturlig Afslutning og Begrænsning af Østre Anlæg, ligger — tilsyneladende — saa lidt iveien og er i sig selv saa malerisk og hyggelig, at man havde troet, at den var fredlyst som saa mange andre meget mindre værdifulde Jorhøie, man træffer Landet over. Denne lille Plet er jo en lille henrivende Idyl midt inde i den travle By, som vil blive mere og mere værd, jo mere det moderne Kjøbenhavn hæver sine høie prosaiske Caserner omkring den.“ — Artiklen, der var

H. P. Rohde

underskrevet: „En Ven af det gamle Kjøbenhavn“, blev, som bekendt, skrevet forgæves.

— — —

Endnu står tilbage — som bebudet i artiklens begyndelse — at omtale, at der findes en variant af „Torvet i Sorø“. Motivet er opfattet nogenlunde ens på de to billeder, kun er på varianten diligenzen udskiftet med en bondeslæde. Iøvrigt er det svært at sige, hvilket af billederne, der egentlig er „varianten“, og hvilket, der er det oprindelige. Det kan forsåvidt også have mindre at betyde, da der højst sandsynligt er malet på begge billeder over en længere årrække. Da varianten imidlertid er dateret 1898, er det formodentlig dette billede, der var udstillet på „Den frie Udstilling“ i 1913, hvor kataloget oplyser følgende: „Torvet i Sorø en Vinterdag. 1898. H. 72, B. 88 (cm)“. De gamle mål er sjældent helt nøjagtige, og måske er der her tale om lysmålet. Blændrammemålet, målt i dag, er 73,5 × 89,5 cm.

I en anmeldelse af udstillingen i Berlingske Tidende den 13. april 1913 skriver kunsthistorikeren C. A. Been om billedet: „Johan Rohde er iøvrigt en af de frie Udstillere, der staar smukkest iaar. Af hans Landskaber indtager „Torvet i Sorø en Vinterdag“ en Særstilling, men det er også malt saa tidligt som i 1898 paa en Tid, da Kunstneren var paavirket af den ældre danske Malerskole, vel navnlig af Jørgen Roed, om hvis Roskilde-Billeder det, med sin fine og sande Gen-givelse af baade det lokale og Lokalfarven, erindrer.“

Denne rosende omtale har sikkert ikke skadet, i al fald blev billedet solgt på udstillingen. Siden har det skiftet ejer nogle gange og tilhører nu godsejer Flemming Juncker på Overgaard.

Torvet i Sorø

Om man rent kunstnerisk skal foretrække den ene eller den anden af „varianterne“, er måske ikke så ligetil at afgøre. Men H. G. Olrik, der så følelsesmæssigt på det, var ikke i tvivl. „Vi gamle Soranere — skriver han i Soraner-Bladet — foretrækker dog vist afgjort Diligencen, som vi utallige Gange har set den paa Vej fra Næstved med Endestation i Søgade.“